

NASELBINSKI SISTEM V NEPALU

Drago Kladnik

UDK 911.37 (541.35)

NASELBINSKI SISTEM V NEPALU

Drago Kladnik, Inštitut za geografijo Univerze, Trg francoske revolucije 7, 61000 Ljubljana, Slovenija

UDC 911.37 (541.35)

SETTLEMENT SYSTEM OF NEPAL

Drago Kladnik, Inštitut za geografijo Univerze, Trg francoske revolucije 7, 61000 Ljubljana, Slovenia

Članek je nadaljevanje prispevka iz prejšnje številke Geografskega obzornika. Predstavljena so opažanja in izsledki udeležencev odprave Ljubljanskega geografskega društva v marcu 1990. Poudarek je na obravnavanju naselij, njihovega razvoja in strukturnih značilnosti, na kratko pa prikaže tudi značilnosti urbanizacije.

In the article settlement network, origin of settlements and their structural features are discussed. Also an urbanization process is shown.

Nepal je dežela vasi. Delež kmečkega prebivalstva je okrog 94 %. V državi je 4022 vaških panchayatov, v katerih se število prebivalcev giblje od 200 do več kot 12000. Vasi je približno 30 000. Osnovni determinanti, ki pogojujeta velikost in tip naselij, sta kvaliteta zemljišč in njihova površina. Nadmorska višina pa je činitelj, ki odločilno opredeljuje vertikalno porazdelitev naselij.

Mnoga naselja na slabo izbranih lokacijah, ki jih ogrožajo naravne ujme, so opuščena. Nova so nastala na bolj ugodnih lokacijah v bližini.

Posebnost v Himalaji je pojav transhumance, ki povzroča samosvoj razvoj naselij. Gibanje ljudi je povezano s spreminjanjem letnih časov. Nastajajo sezonska naselja. Poleti se ljudje dvignejo v višje višine, kamor odženejo živali na pašo. Pozimi se ponovno spuste. Dvojna naselja ali vasi so tipična lastnost gorskega prebivalstva. Tako je bila na primer prestolnica kraljestva Khasa poleti Sinja, pozimi pa Dullu.

Za nastanek in razvoj naselij so odločili naslednji razlogi:

- naravni činitelji:
 - relief ali morfološke oblike (položna pobočja, rečne in ledeniške terase, izsušene kotline, grički in višji grebeni, ipd.);
 - izviri in vodotoki, ki zagotavljajo pitno vodo in vodo za namakanje;
 - podnebje (milo in zmerno);
 - tipi in kvaliteta prsti (dovolj velika kmetijska zemljišča) in

- antropogeni činitelji:

- narodnostna struktura (tradicija);
- obrambni in varnostni razlogi;
- krma za živali (pašniki), gorivo (drva);
- gradbeni materiali;
- dostopnost in zveze;
- centralnost (religiozni in občestni centri, rečna sotočja ipd.).

V starodavnem Nepalju je zasnovalo omrežje naselij plemo Kirati. Mnoga vaška naselja (imenovana gram) so se pozneje preoblikovala v mesta (imenovana drang). Drangi so bili predvsem trgovska središča.

Med uporom in vstajo muslimanskega življa v sosednji Indiji, je poselilo nepalsko notranjost mnogo Hindučev, predvsem Braminov in Rajputov. Privabili so jih zlasti odmaknjeni ruralni predeli na pobočjih predgorja. Pred njimi so se mnogi staroselci umaknili v gorate predele in v nižje ležeče doline ter se pomešali s tamkaj živečimi plemenskimi skupinami.

Ljudje, ki so prihajali s severa, so večinoma poselili območja v višjih nadmorskih višinah. Himalaja je tako postala dom tibetanskih etničnih podskupin.

Predgorje je postalo stičišče indo-nepalskih in tibeto-nepalskih etničnih skupin. Tu so se formirala tudi originalna nepalska ljudstva kot so Gurungi, Magari, Manangi, Thakali, Rai in Limbu.

V Teraiu je vse polno različnih indijskih etničnih podskupin. Malariji so sprva kljubovali le avto-

toni Takuri. Gostota poselitve in naselij je višja kot na območjih priseljevanja Tibetancev, ki je po priključju Tibeta h Kitajski skoraj povsem ponehalo.

KRAJEVNA IMENA

Krajevna imena odražajo zapleteno vplivanje naravnih in družbenih dejavnikov pri nastanku in razvoju naselij. V krajevnih imenih severnega Nepala je več vplivov tibetansko-burmanskega, na jugu pa več indo-arianskega izvora. Predpone in pripone krajevnih imen predstavljajo ključ za razumevanje njihovega izvora.

Priponi di in gad (reka, sotočje), ki se pojavljata pri naseljih Gangadi in Banjru gad označujeta navezanost na vodna telesa.

Krajevna imena, ki imajo floristične pripone, odražajo pomemben pomen vegetacije: kharka (travnik), wan (gozd), kath (les), kusum (cvetica) in salla (bor). Primeri tovrstnih poimenovanj so naselja Sandhikharka, Chitwan, Kathmandu, Kusma in Salle-ri. Naselji Charikot (chari - ptica) in Gaighat (gai - krava) imata predponi z oznako živali.

Predpone z lastnostmi narave so tudi lekh (višja lega), bensi (nižja lega), fedi (gorsko taborišče), chhap (krčevina), thum (obronek), madi (odprt prostor), bari (suho polje), la (prelaz) in druge. Bang (Chepang) in lung (Limbu) označujeta kamnino oziroma kamen. Che, cho in jung v mongoloidski obliki oznanjajo vrh (Lamjung, Dhunche).

Utrdbe in mestna središča so bila zaznamovana kot gadh, gadhi in kot pur (Chandrakot, Ngadhi, Bhaktapur). Jong song (Jomson) pomeni novejšo utrdbo.

Nekatera krajevna imena imajo predpono po znamenitih osebah in kraljih. Primeri so Janakpur (kralj Janaka), Udayapur (kralj Udaya), Mahendra nagar (kralj Mahendra) in Birendra nagar (kralj Birendra). Ime Birgunj se nanaša na ministrskega predsednika Bir Shumshero.

V religioznih središčih sta na oblikovanje krajevnih imen močno vplivala budizem in hinduizem. Imena se nanašajo na sveta mesta, svetišča, svetnike in modrece.

Še več krajevnih imen ima izvor v imenu različnih plemen. Khumbu je kiratska beseda, ki pride iz besede khumung (selišče Majh Kirant). Rautahat je ime, ki izvira iz plemena Rahut (kravje ljudstvo),

Sinjali (rod Magarjev) pa je dal ime naselju Syanja.

Pripone gunj, nagar in khalanga odražajo tržna središča. Pripone najdemo v imenih naselij kot so Birgunj, Nepalgunj, Biratnagar, Jumla, Khalanga in številnih drugih.

TIPI NASELIJ IN ZNAČILNOSTI NJIHOVE MORFOLOGIJE

Tudi tipologija naselij temelji na naravnogeografskih in kulturoloških razlikah. Dva osnovna tipa sta strnjen in razložen sistem. Na splošno je razporeditev posameznih tipov v Nepal naslednja:

- pravilna in uniformirana v Teraiu;
- razpršena in nepravilna v predgorju;
- gručasta in strnjena v Himalaji.

Prevladujoč tip v Himalaji in predgorju je vas, zgrajena na terasiranih ali nagnjenih zemljiščih. Prevladujejo majhne vasice in zaselki z gručasto zasnovjo z okrog 50 - 60 hišami. Kompaktnost naselij je odvisna predvsem od etničnih tradicij in razpoložljivega prostora. Nekateri nepalske etnične skupine (Gurungi, Taruji, Tamangi, Magari) se rade koncentrirajo v gručastih naseljih. Nevari v Katmandujski kotlini in predgorju so zgradili gručasta naselja z ozkimi ulicami.

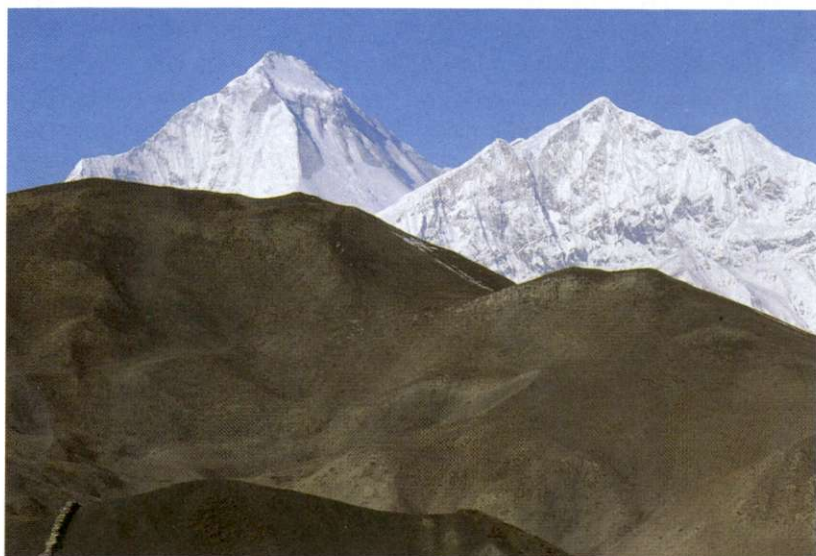
V predgorju so najpogostejša razložena naselja. Grade jih pripadniki plemen Bahuni, Chetri, Šerpa, Danuvar, Darais in Limbu. V nižjem predgorju prevladujejo sestavljene oblike naselij. V vzhodnem Nepalju z ozkimi dolinami in strmimi pobočji so naselja v primerjavi z zahodnim delom bolj izrazito razložena.

Samotne kmetije so pretežno na strmih gorskih pobočjih in v Notranjem Teraiu. Nastajajo v celkih s krčenjem gozdov. V nižinskem Teraiu pa je ponovno prevladujoč sistem strnjenih naselij.

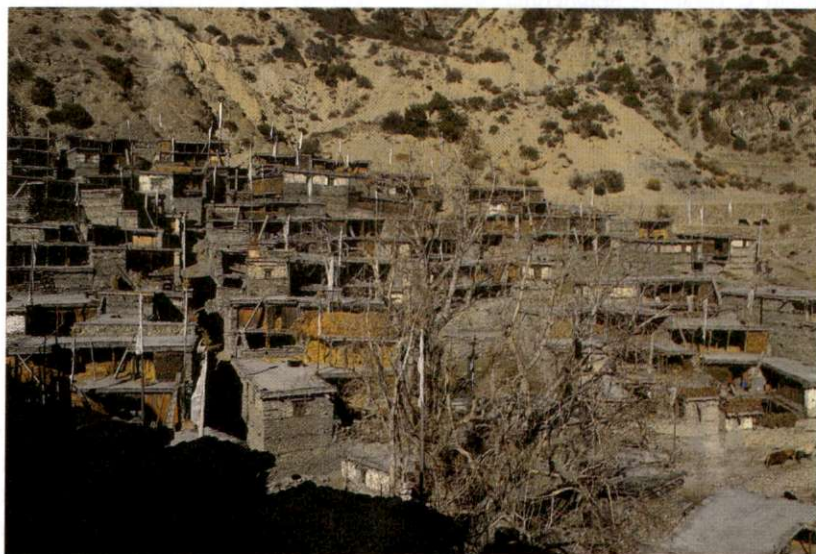
Florisne zasnove so zelo raznovrstne:

- vzdolž prometnic, gorskih poti in rečnih bregov so se razvile obcestne oblike naselij z linearno zasnovjo;
- radialna zasnova je nastala na stičišču prometnic iz različnih smeri: mnoge vasi so nastale na pomembnejših križiščih, velikost tovrstnih vasi je praviloma odvisna od jakosti prometnih tokov;
- ob rečnih sotočjih so se razvile vasi s puščičasto zasnovjo;
- okrog templjev, zgodovinsko pomembnih točk in

Slika 1: Pogorje Himalaje predstavlja ostro podnebno ločnico. Južna pobočja, kjer se padavine izdatno izcejaajo, so porasla z bujnim rastjem. V orografski senci severno od glavnega grebena pa je nekakšna visokogorska puščava. V ozadju je značilna trikotna kupola 8167 m visokega Dhaulagirija. (Avtor: Drago Kladnik.)

Slika 2: V dolini Manang so v višinah med 3000 in 4000 m naselja z značilno tibetansko arhitektonsko zasnovjo. Večinoma so nameščena na prisojnih pobočjih, kar omogoča boljši toplotni izkoristek. Zgradbe so si tako blizu, da strehe posameznih stavb, grajenih iz kamna, tvorijo terase višje ležečih objektov. Velike količine lesa so dokaz hladnega podnebja. Na posnetku je vas Braga. (Avtor: Drago Kladnik.)

jezer so se formirala naselja s krožno zasnovo: primeri so okrog templjev v Katmandujski kotlini;

- naselja s pahljačasto zasnovo so nastala v deltah rek in vznožjih, konkavnih delih pobočij: vasi v vznožju pobočij so v predgorju Nepala zelo pogoste;
- vasi na terasah: najdemo jih v gorskih dolinah, bodisi na rečnih bodisi na ledeniških terasah, na obeh je značilna razporeditev hiš v večih nizih, značilne so v vseh pomembnejših dolinah Nepala;
- zasnova okrog utrdb: vasi so se razvile na vrhovih vzpetin in so pravilno zasnovane, lahko pa imajo tudi neizrazit vzorec, razvile so se večinoma zaradi varnostnih razlogov v srednjeveškem obdobju, tovrstna naselja imajo zaradi prevetrenosti ugodno klimo, vendar predstavlja problem pomanjkljiva vodooskrba;
- v puščavskih območjih severno od grebenov Visoke Himalaje so se razvila naselja s stopničasto zasnovo: značilna je za naselja province Mustang in tudi zgornjega dela doline Manang, vasi so značilno zaprte navzven s sklenjenimi kamnitimi robovi;
- nepravilna zasnova: amorfna oblika je značilna predvsem za novo nastala naselja na območju Teraia.

V morfologiji nepalskih vasi se kažejo regionalne in kulturne razlikosti.

Oblika naselij v Teraiu je pravokotna. Vaške enote vključujejo dvorišča. Njihova značilnost je preprostost in uniformiranost, čeprav jo rušijo nekateri primeri ekstravagantne, neusklajene arhitekture. Osrednjega vaškega jedra praviloma ni. Vaške ulice in poti so ravne in so v sušnem delu leta prašne, v monsunskem obdobju pa se spremenijo v težko prehodno blato. Naselja v Teraiu so locirana sredi obdelovalnih površin.

Na morfologijo vaških naselij v predgorju je v prvi vrsti vplivala plemenska pripadnost. Naselja Magarjev so pretežno razložena, povezujejo pa jih glavne peš poti. Dominante v vaseh so senčna drevesa. Vasi Gurungov so strnjene. Vasi Brahminov in Chetrijev so razpršene, tako da tloris ni preveč izrazito oblikovan. Linearne oblike so v vaseh vzdolž rečnih dolin in trgovskih poti. Razložena naselja Raiev in Limbusov nimajo izrazitega jedra. Nevar-

ske vasi različnih talnih zasnov imajo nekatere ulice tlakovane z opekami ali kamni. Značilna je tudi zgostitev okrog templjev, historičnih palač in trgov.

Himalajske vasi nimajo razločnih talnih zasnov. Vasi Šerp so dveh tipov: meniškega in nemeniškega. Meniška naselja so gručastega tipa, kjer navzven izstopajo samostani, imenovani gompas. V nemeniških vaseh so samostani daleč od vasi. Himalajske vasi leže vzdolž pašnikov in obdelovalnih površin. Ljudje varčujejo s prostorom tako, da grade terasaste, dvo do tri nadstropne hiše v vrstah tesno skupaj. S tem ne posegajo na skromne koščke rodovitne zemlje. Tradicionalno vaško naselje je ogledalo harmonije med odnosom človek - narava in ekološko bilanco. V vaseh je vrsta simbolov verskega značaja kot so v kamen izklesane in v zidove vzdane molitve (mani), molilni mlini v zidnih nizih in molilne zastavice. Kamniti portali na vhodih v vasi (čorteni) predstavljajo pomembno vizuelno dominantno.

RAZPOREDITEV NASELIJ

Razporeditev naselij v hribovitem svetu kaže naslednje zakonitosti:

- pri ustvarjanju omrežja naselij v posameznih specifičnih višinskih pasovih so imeli odločilno vlogo naravni činitelji;
- gosto poseljeno območje v goratih predelih je med 1000 m in 2000 m: znotraj tega pasu je več kot 50 % naselij, posebno močna je zgostitev v pasu 1000 do 1500 m, v katerem je kar 33 % vseh naselij;
- naselja nad in pod območjem koncentracije so redkejša: pod omenjenim pasom je 15 % in nad njim 25 % naselij v gorskem svetu, a od tega le 4,5 % nad 3000 m.

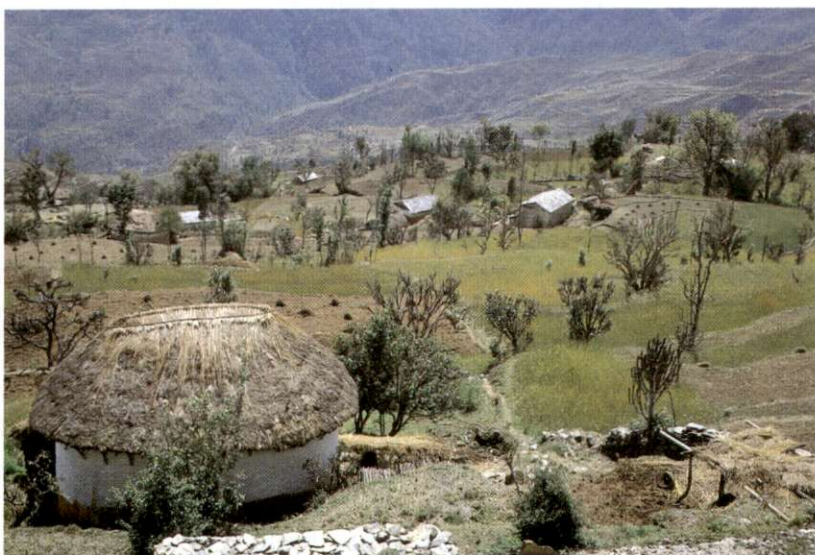
V območjih vročega in hladnega podnebja je vsega 40,9 % gorskih naselij, medtem ko je v območju zmerne klime preostalih 59,1 %.

Izjemo v tem splošnem poselitvenem vzorcu predstavlja nekaj manjših zaselkov in vasi v pokrajinah Taplejung, Solukhumbu in Dolpa, ki segajo nad 4000 m visoko. Ta redka visokogorska selišča so Tatagaon (5769 m visoko), Segumba (4572 m), Yangma (5266 m), Khapagaon (4300 m), Tarap (4093 m), Tsharka Bhot (4279 m) in še nekatera. Kot kraj z vsemi normalnimi, vsakdanjimi funkci-

Slika 3: Dolina Kali Gandaki med osematisočakoma Dhaulagirijem in Anapurno je najgloblja dolina na svetu. Po njej tečejo pomembne trgovske poti med južnimi in severnimi himaljskimi provincami. Vas Kagbeni je dobrih 3100 m visoko. Namakalni sistem omogoča večje in stalnejše pridelke ječmena, rži, krompirja in zelenjave. (Avtor: Drago Kladnik.)

Slika 4: Južna pobočja Himalaje so v nižjih legah gosto poseljena in intenzivno obdelana. Večje vasi so gručaste, manjši zaselki pa imajo značaj razloženih naselij. Hiše so skromne in najhne, čeprav so na grebenu zahodno od Pokhare praviloma zidane. V ospredju je ovalna hiša, krita s slamo, značilna za arhitekturo plemena Gurung. (Avtor: Drago Kladnik.)

jami velja vas Khapagaon za najvišje naselje na svetu.

STAVBNA DEDIŠČINA JE BOGATA IN RAZNOVRSTNA

Stavbni tip v Nepalju je odvisen tudi od naravnih razmer in kulturoloških tradicij. Pri njegovem formiranju so bili odločilni predvsem naslednji činitelji: relief, nagnjenost pobočij, podnebje, lokalni materiali, socialno-religiozna pripadnost in tradicija ter gospodarska razvitost. Skoraj vsako ljudstvo v Nepalju je razvilo samosvoj stavbni tip. Tako hiša praviloma odraža socialno organizacijo in značilnosti agrarne ekonomije posameznih območij. Gradbeni stil in gradbeni materiali so omejeni z nerazvitim gospodarstvom in prometnim omrežjem.

Pri gradnji hiš se uporabljajo pretežno lokalni gradbeni materiali. V Himalaji prevladujeta kamen in les, na ravnini Teraia ilovica, prst, bambus in trava, v goratem predgorju pa je prisotna kombinacija lesa, prsti in kamna, čeprav daleč navzgor v toplejše gorske doline segajo skromni objekti iz pletenega bambusa. Razvoj prometa je pripomogel, da so se pričele graditi modernejšie stavbe tudi v oddaljenih predelih.

Stavbe v Nepalju lahko razvrstimo v tri glavne tipe, ki se navezujejo na osnovna geografska območja:

- **Himalajska hiša:** Največji vpliv na orientacijo hiš ima insolacija. Stene so pogosto blizu vsaksebi, ali pa so kar skupne. Prevladujejo pravokotne, dvonadstropne hiše iz grobo klesanega kamena. Na zahodu so najbolj pogoste hiše s strehami, ki so obenem terase nižje ležečih stavb. V pokrajinah Manang in Mustang so hiše pogosto ometane z blatom, kar povečuje izolacijsko sposobnost. Značilnosti streh so povezane s padavinami. V smeri od namočenega vzhoda Nepala proti sušnemu zahodu se strešni naklon zmanjšuje. Na vzhodu so pogoste pločevinaste strehe. Ravno ostrežje zadrži tanko snežno odejo, kar deluje kot dodatna izolacija. Dodatno toplotno zaščito predstavljajo tudi skladovnice lesa ali slame na strehah. Ravna streha je koristna tudi za opravljanje raznih hišnih opravil in za sončenje. Za ohranjanje toplote so potrebni debeli zidovi in malo oken. V Himalaji so nekatere hiše napol

vkopane in s tem bolje vsrkavajo talno toploto.

- **Hiša v predgorju:** Prevladujejo objekti z južno, jugovzhodno in vzhodno orientacijo. Hiše so večinoma dvonadstropne, narejene iz kamena ali opek in blata, krite s slamo, včasih tudi z lomljeni ploščami skrilavcev. Zunanji zidovi so obarvani z raznobarnimi (belimi, rdečimi, rumenimi ali črnimi) blati, kar predstavlja njihovo osnovno značilnost. Zaradi varovanja pred dežjem imajo hiše v vzhodnem delu Nepala strmejšie nadstreške, medtem ko so le ti v sušnem zahodnem delu manj strmi. Hiše Brahminov, Kyaspatrov in Limbusov so praviloma trinadstropne.
- **Hiša v Teraiu:** V nižinskem Teraiu prevladujejo pritlične hiše z enim samim nadstropjem. Objekti so iz pletenega bambusa, ometani s kravjimi iztrebki in blatom. Oblika hiš je pravokotna, strehe pa so praviloma krite s slamo. Dvorišča so zaprta in ograjena.

Nekatere etnične skupine v Nepalju so razvile samosvoje stavbne tipe. Tako lahko ločimo razločke hiš Šerp, Gurungov, Magarjev in Nevarov.

Nevarski tip hiše je prevladujoč v Katmandujski kotlini. Tipična je vertikalna porazdelitev po nadstropjih. Večinoma pravokotne hiše so krite z opekami. Pritličje predstavlja skladišče za krmo, pa tudi zavetišče za živino. Drugo nadstropje je namenjeno prenočevanju, tretje z odprtim prostorom pa za goste. V zgornjem nadstropju (večinoma v 4. nadstropju) sta kuhinja in jedilnica.

Dvonadstropne hiše Šerp so velike. Streha je narejena iz lesenih skodel. Več oken je na sprednji strani hiše.

Tipične hiše so zasnovali tudi Gurungi. Razen pravokotne, kamnite, s slamo krite hiše so razvili ovalno, eliptično stavbo s stožčasto streho iz posebne trave, imenovane khar.

Opozoriti velja še na nov, moderen tip stavb, ki se pojavljajo predvsem v Katmanduju in izpodrivajo stare, tradicionalne nevarske hiše. Ravne strehe omogočajo stalno nadgrajevanje, predvsem za potrebe prenočišč za vse številnejše turiste. Tako je prav v glavnem mestu največje neskladje med naravnim okoljem in izgledom zgradb, s tem pa tudi med tradicionalnimi in novimi četrtni.

ZNAČILNOSTI URBANIZACIJE

Čeprav o urbanizaciji v preteklosti ni podatkov, sega zgodovina nastanka organiziranih človeških naselbin v Nepal v čas zgodnjih civilizacij na azijskem kontinentu. Prvo mesto v Katmandujski kotlini, ki jo je tedaj še preplavljalo jezero, je bilo Manjupattan, oddaljeno približno 6 km od griča nad Katmandujem, kjer je danes budistično svetišče Swayanbunath.

Lumbini v osrednjem Teraiu je bil živahno se razvijajoče urbano središče že pred Budinim rojstvom sredi 6. stol. pred našim štetjem. V vzhodnem Teraiu je uspevalo mesto Bideha. Iz prvih stoletij po Kristusu so mestna naselja Devpal, Patan, Koligram, Khainsapu, Sonaguthi in Thimi.

Obdobje srednjeveškega Nepala so obvladovala mesta Naksal, Katmandu, Patan (Lalitpur) in Thangkot, malo kasneje pa se je razvil tudi Bhaktapur. K razvoju naselij v pomembne mestne centre so največ prispevali nekateri slavni vladarji. Končnici puri in pur, ki sta se dodajali imenom, sta označevali prestolnico.

V obdobju popisa 1952/54 je imel Nepal samo 2,4 % mestnega prebivalstva, leta 1961 2,9 % in leta 1971 3,7 %. Leta 1981 pa se je delež povzpел že na 6,2 %. Rast v zadnjem desetletju je znašala 116,5 %, kar pomeni letni prirast 8,0 % in je bistveno višji kot rast kmečkega prebivalstva (2,4 %).

Preglednica 1: Spremembe v deležih urbanega in ruralnega prebivalstva v obdobju 1952/54 - 1981 (5).

popis	število	prebivalstvo	
		% urbanega	% ruralnega
1952/54	8 256 625	2,9	97,1
1961	9 412 996	3,6	96,4
1971	11 555 983	4,0	96,0
1981	15 022 839	6,3	93,7

Pred popisom v letih 1952/54 je na voljo le malo podatkov o rasti mest in urbanih središč. Merila za opredeljevanje naselij kot mest so bila nejasna. Vsako mesto je imelo določene koncesije, ki so narekovale značaj naselja kot urbane tvorbe. Večja mesta so praviloma razvila funkcije višje stopnje in boljše usluge. Vendar so še vedno mnoga nepalska

mesta v prvi vrsti velike, strnjene vasi oziroma velika naselja s kmečkim značajem. Tako je bilo v mestu Bhaktapur še leta 1971 kar 55 % kmečkega prebivalstva. Le malo središč ima razvite pomembnejše centralne funkcije.

Preglednica 2: Porazdelitev mest po številu prebivalcev in deležu velikostne skupine v strukturi vsega urbanega prebivalstva v letih 1971 in 1981 (5).

Velikost mest	Popis 1971		Popis 1981	
	št. mest	% od urbanega preb.	št. mest	% od urbanega preb.
5000-9999	4	6,29	2	2,04
10000-19999	5	15,93	3	7,43
20000-29999	5	13,99	4	10,25
30000-39999	-	-	4	14,09
40000-49999	2	18,45	5	23,49
50000-99999	1	12,78	2	18,13
100000 in več	1	32,53	1	24,58
	16	100,00	23	100,00
	(461 938 preb.)		(956 721 preb.)	

Šele popis iz leta 1961 je prinesel podrobno definicijo urbanih naselij. Kriteriji so bili število prebivalcev (nad 5000), prisotnost centralnih funkcij (šola, sodišča in uradi) ter trgovsko omrežje. Pogoje je izpolnjevalo 16 naselij, imenovanih sahar. Po letu 1961 je ime sahar nadomestilo mestni Panchayat. Zakon o mestnih Panchayatih je nastal leta 1962 in je bolj kot funkcijski kriterij poudaril število prebivalcev. Potrebno število po tem aktu je bilo 10 000, vendar so v popisu leta 1971 bila kot mesto opredeljena tudi nekatera manjša naselja. Leta 1976 so kot mesta veljala naselja z več kot 9000 prebivalci. Po popisu v letu 1981 je bilo skupno 23 mest z več kot 9000 prebivalci. V območju Jumla so nekatera naselja z več prebivalci kot jih štejejo manjša mesta.

Največje in obenem glavno mesto Katmandu je štelo 235160 prebivalcev in 42507 hiš. Drugo po velikosti je bilo mesto Biratnagar in tretje Patan, oba z več kot 75000 prebivalci. Urbana središča zavzemajo 0,2 % površine Nepala, v njih pa živi 8,2 % celotne populacije v državi.

Na območju Himalaje ni urbanih središč. Le-ta so samo v hribovitem predgorju in ravninskem Te-

raiu. Gostota poselitve je v osrednjem Nepalju z rodovitnimi dolinami visoka. Zastopanost urbanega prebivalstva v hribovitih predgorjih se je znižala na 52 %, medtem ko je v Teraiju porasla na 48 %, še v času prvega popisa 1952/54 pa je bila le 18 %. Urbanizacija v Teraiju hitro narašča s procesom emigracije. V treh glavnih mestnih središčih v Katmandujski kotlini je 50 % urbanega prebivalstva Nepala. Frekvenčna porazdelitev mest je v tesni zvezi z nadmorsko višino. Pod 1000 m je 76 % vseh mestnih naselij, 24 % pa više z maksimalno nadmorsko višino 1554 m. 7 mest je pod nadmorsko višino 100 m, le eno pa nad 1500 m.

Zaradi pomanjkljive vodooskrbe in stihijske pozidave je kvaliteta življenja v nepalskih mestih zelo nizka. Čeprav so do neke mere razvite nekatere osnovne bazične (stanovanja, šole, trgovine, bolnišnice, zdravstveni domovi) in servisne dejavnosti (kanalizacija, pitna voda, elektrifikacija, javni promet, komunikacije in rekreacijske možnosti), pa je njihova kapaciteta zaradi nenadzorovane emigracije s podeželja vseskozi premajhna.

Zanimiv fenomen predstavlja razvoj mestnih naselij v Katmandujski kotlini. Zaradi prevlade Katmanduja kot središča urbanih funkcij in servisnih dejavnosti je Bhaktapur izgubil komercialno funkcijo. Podobno usodo so doživeli mnogi manjši centri in satelitska naselja v neposrednem zaledju. Vplivno območje Katmanduja kot metropolitanske regije še vedno narašča. Kljub tesnemu kontaktu pa je Patan kot Katmanduju najbližje mesto razvil svoje funkcije. Nastala je konurbacija obeh mest, imenovana Veliki Katmandu, katere razvoj in rast je pospešila izgradnja sodobne prometnice med obema naseljem.

Urbana aglomeracija je nov fenomen v Nepalju, zato je prisotna pomanjkljiva infrastruktura. Značilni pojavi nepalskega mestnega načina življenja

so kriminal, korupcija, revščina, natrpanost in številne nesreče. V izogib vsem vrstam težav in problemov je potrebno razviti sistematično načrtovanje. Dosedanje planiranje še ni pokazalo uspehov pri sicer nenačrtani pozidavi in neustreznih rabi prostora. V praksi sta bila zanemarjena tako mikro kot makro nivo načrtovanja mest.

Katmandu se je zaradi naraščajoče industrializacije in povečevanja prometa zaradi lege v dnu kotline, ki zaradi temperaturne inverzije ne omogoča prevetrenosti, v zadnjih letih znašel v takšnem smogu, da ni možno videti okoliških vrhov. Prav tako je prekomerno onesnažena sveta reka Bagmati, ki s svojimi zanemarjenimi bregovi prej razdvaja kot združuje predele mesta na obeh straneh, čeprav bi lahko prispevala k večji skladnosti, lepoti in zdravi izrabi tistega, kar ponuja narava. Stihijska pozidava brezobličnih stavbnih gnot se širi na okoliške rodovitne ravnice. Predvidoma bo štel Veliki Katmandu leta 2001 575 000 prebivalcev, ki pa naj ne bi bili nosilci današnje populacijske polucije.

1. *Lastna opažanja.*
2. *Cencen, M. 1989: Geografski problemi Nepala. Magistrska naloga, Filozofska fakulteta. Ljubljana.*
3. *Kathmandu and the Kingdom of Nepal, 1985. Lonely Planet Publications. Victoria, Australia.*
4. *Kladnik, D. 1990: Osnovne agrarnogeografske poteze Nepala. Geografski obzornik XXXVII, št. 3/4, Ljubljana.*
5. *Kumar Panday, R. 1987: Geography of Nepal. Kathmandu.*
6. *Natek K., Perko D., Žalik Huzjan M. 1989: Države sveta 1989. Ljubljana.*
7. *Nepal, 1989. Inside guides, APA publications. Singapore.*